

1. УВОДНИ БЕЛЕЖКИ

В последно време корупцията се оказва най-дискуссионния и в същото време най-трудно податливия на въздействие проблем на обществото. На тази тема се посвещават безброй материали в медиите. Тя се дебатира от политици, журналисти, политолози, социолози и ръководители по време на семинари, научни конференции, кръгли маси и форуми. Проведени са не малко проучвания по проблема с оглед на неговата по-задълбочена дисекция. Разработват се и конкретни проекти за въздействие върху явлението с цел минимизиране на последствията.

Налага се впечатлението, че въпреки събраното огромно количество информация по този проблем и активното му експониране в медийното пространство, все още липсват видими резултати върху повлияването спрямо явлението. От една страна, политиките си служат по-скоро с общи декларации и заклинания, отколкото с конкретни действия. Медиите, в преобладаващите случаи, предлагат повърхностна информация, базирана на недостатъчно задълбочени журналистически разследвания. Като правило конкретните сигнали за корупция имат по-скоро за цел да играят ролята на аргумент в политическия дебат, отколкото да послужат като основание за възбуждане на наказателно производство. Управляващите се въздържат да представят конкретни случаи и доказателствен материал за корупция сред своите редици поради опасения от загуба на политическо доверие. От друга страна, липсва и достатъчно силен граждански натиск върху властта в тази посока. Това кара управляващите да “изместват” и омаловажават значимостта на проблема, подменяйки го с други, които са извън дневния ред на обществото.

Наред с това прави впечатление, че изследователският подход спрямо корупцията се характеризира с известна едностранчивост. Например социологическите проучвания, в преобладаващата си част, фокусират прекалено много вниманието върху обществените нагласи и настроения като цяло, без да се обръща достатъчно внимание на това какво мислят по въпроса “засегнатите” рискови групи. Това е от особено значение и важност, ако цел на обществото е да се ограничи корупцията там, където тя съществува и се възпроизвежда. Изхождайки от подобни основания, изследователският екип приложи тъкмо този подход към изучаването на корупцията с убеждението, че по този начин ще внесе

допълнителна яснота върху редица аспекти на явлението, на които до сега поради едни или други причини, не се обръща достатъчно внимание.

Настоящото изследване е проведено по линия на проект “Корупционни практики и механизми, разпространени сред професионални групи, податливи на корупционен натиск”. Реализирано е от изследователски екип към Регионалния информационен център на Съвета на Европа с финансовото съдействие на Коалиция 2 000, гр. София.

ЦЕЛТА на социологическото проучване е да се изследва корупционната ситуация сред четири професионални групи, за които в общественото съзнание се смята, че са най-податливи на корупционен натиск като митничари, магистрати, общински и данъчни служители, с оглед изясняване предпоставките и механизмите на корупцията, така както ги виждат представителите на тези групи.

За реализиране на целта, екипът си постави и следните по-конкретни ЗАДАЧИ:

1. Да се установи до колко и в каква степен мнението на представителите на горепосочените групи съответства с това на обществото относно степента на разпространеност и обхват на корупцията в съответните системи.
2. Да се очертаят основните характеристики на корупционната ситуация в четирите институции като склонност и нагласи към корупционни действия, корупционен натиск върху наблюдаваните професионални групи, основни форми и механизми на корупционно поведение, както и основните причини, пораждащи корупцията и др.
3. Да се направи сравнителен анализ на типичните корупционни практики и механизми разпространени сред всяка една от изследваните институции.
4. Да се очертаят основните насоки за противодействие на корупцията в наблюдаваните институции.

Изследването е проведено в периода 15 – 30 октомври 2 000 година и в него са обхванати общо 195 служители в община Велико Търново, местното данъчно управление, Горнооряховската митница и юристи от Великотърновската магистратура. Изследвани са чрез пряка групова анкета всички служители на споменатите институции, които по време на нейното провеждане са били на работа и са приели да участват.

Проведени са допълнително 50 полустандартизирани интервюта със служители с по-голям трудов стаж, както и разговори с ръководители на съответните звена. Необходимо е да се отбележи, че отказите от участие в изследването са минимални и статистически незначими. Делът на участвалите в проучването представители на четирите институции в рамките на общия масив е пропорционален на съотношението на заетите в тях и е както следва: общински служители – 36 %, митничари – 9%, данъчни служители – 25% и магистрати – 30%.

От посоченото до тук може да се направи извода, че проучването е представително както за четирите професионални групи в региона като цяло, така и за всяка група по отделно. Освен това, получените данни могат да се считат за достоверни до колкото беше гарантирана абсолютна анонимност при попълването на въпросниците. Към това трябва да се добави и високата възвращаемост и доброто качество на получените анкетни карти. Разбира се, екипът отчита чувствителността на анкетираните спрямо деликатността на темата и в този смисъл естествения им стремеж към представяне на нещата в по-благоприятен светлина. Независимо от това избрания изследователски подход е достатъчно смислен и надяваме се - ползотворен.

Резултатите от изследването в настоящия материал са представени във вид на:

- аналитичен доклад съдържащ данни, изводи и обобщения
- едномерни разпределения в абсолютни и относителни числа онагледени с графики
- двумерни разпределения във вид на таблици
- съпоставителни таблици позволяващи сравнителен анализ между отделните групи по всеки признак, също онагледени с графики.

2. СОЦИАЛНА И ДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИЗСЛЕДВАНАТА СЪВКУПНОСТ

Представянето на данни за социалната и демографска характеристика на изследваната съвкупност не е самоцелна задача. Тя позволява да се разберат и обяснят нагласите, мненията и оценките на анкетираните и в този смисъл да се спомогне за по-адекватната интерпретация на получените данни.

Данните от изследването показват, че преобладаващата част от анкетираните са назначени в наблюдаваните институции по документи – 46 %, всеки трети е постъпил чрез конкурс, след избор – 9%, а останалите - по друг начин, в това число с връзки – 3%. Огромната част работят по специалността си – 91% и дейността, която извършват отговаря на професионалната им квалификация – 93%. Огромното мнозинство от заетите са с трудов стаж до 10 години – 81%, като сред тях преобладават тези със стаж до 3 години – 34%. С над 20 годишен опит в институциите са 8%. Като магистри се представят 73%, а като бакалаври - 12%. Със средно образование са 14%, а с полувисше – 2%. Какво показват тези данни?

Прави впечатление, че въпреки нарасналата роля на конкурсното начало при назначаването на кадрите в изследваните институции, все още продължава да доминира назначаването по документи, което е предпоставка за намаляване на взискателността и за подмяна на професионалните критерии с други. Независимо, че огромното мнозинство от заетите са с висок образователен ценз и работят по специалността си, съсредоточаването на подбора на кадрите в ръцете единствено на ръководителите стимулира назначаването на “удобни” хора и на такива, които са имали съответните връзки. Тези разсъждения обаче не са еднакво валидни за четирите професионални групи. Главно по документи продължава да се назначава в общината и магистратурата. Съответно 54% и 76% посочват, че са постъпили именно по този начин, което показва, че те в много по-малка степен са застраховани от назначения чрез ходатайства, по политически и други причини. Конкурсното начало категорично си е пробило път и се е наложило в данъчните служби и митницата – съответно 83% и от двете групи посочват, че по този начин са получили днешния си служебен статус.

Разбира се, от това не следва автоматично, че в тези две организации попадат само и единствено големи професионалисти и качествени в морално отношение хора. Проблемът е, че предвид на особености на прехода, тази иначе добра форма за подбор на кадри, често се изкористява като се подменят нейните принципи.

Наблюдава се тенденция към подмладяване на четирите институции. Като цяло 61% от анкетираните са на възраст до 41 години, а както вече беше отбелязано 81% са с трудов стаж под 10 години. Тенденцията е силно изразена при магистратите - 35% от тях са на възраст до 30 г., а 33% между 30 и 40 г. Мнозинството от митничарите са в най-продуктивна възраст между 30 и 40 г. – 67%, 60% от данъчните служители са на възраст до 40 г. В общината също протича, макар и по-бавно, процес на подмладяване. Там малко повече от половината са до 40 годишна възраст.

Навлизането на все повече млади хора в тези важни институции е несъмнено положителен факт от гледна точка на реформиране и адаптирането на дейността им към европейските стандарти. От гледна точка на интересувания ни проблем, нещата не изглеждат еднозначно. Известно е, че младите хора по принцип са носители на нова ценностна система и манталитет, който предполага в много по-голяма степен нетърпимост към негативните явления в обществото. От друга страна, на мнозинството от младите хора е пределно ясно, че при днешната икономическа ситуация в страната е почти невъзможно по законен начин да постигнат онова, което са постигнали техните родители в материално отношение. Това ги поставя пред сложната морална дилема да живеят бедно, но честно или да търсят пътища за незаконно обогатяване. Кой път са склонни да изберат в конкретния случай, ще бъде коментирано по нататък в анализа.

Друга съществена тенденция е феминизацията на институциите с изключение на митницата, където преобладават мъжете. В общината работят 75% жени, в данъчните служби – 67%, в магистратурата – 53%. В митницата представителите на слабия пол са 33%, а мъжете – 67%. Жените като правило са по-малко склонни към корупция, до колкото те по-рядко носят главната отговорност за материалното осигуряване на семейството. Освен това склонността към риск и авантюра в по-малко степен им е присъщ. От друга страна, жените обичат да бъдат ухажвани чрез подаръци, почерпки и други подобни, срещу което не рядко са склонни да правят служебни услуги.

От гледна точка склонността към корупция прави впечатление ниското материално самочувствие на заетите в тези сфери. Преобладаващата част от анкетирания споделят, че живеят трудно – 45%, а 19% посочват, че едва свързват двата края. 35% оценяват материалното си положение като нормално и нито един като много добро. Данните показват само едно, а именно че мнозинството от заетите в тези организации оценяват заплащането, което получават, като крайно неадекватно на вложения от тях труд. Това важи в най-голяма степен за данъчните служители. От тях 63% споделят, че живеят трудно. Материални трудности изпитват 43% от общинските служители и 39 на сто от магистратите. Единствено митничарите оценяват материалното си положение като нормално – 72%. Тези данни показват наличието на сериозна предпоставка за корупционно поведение.

3. РАЗБИРАНЕ ЗА КОРУПЦИЯТА - ГРАНИЦИ НА ЯВЛЕНИЕТО, ОБХВАТ И РАЗВИТИЕ

На анкетираните от институциите бе дадена възможността да преценят доколко широко разпространено е явлението “корупция”, след като в последно време твърде много се говори за това. Едва 16 на сто от анкетираните смятат, че няма или почти няма служители, които са въввлечени в нея. Същият е процентът и на тези, които посочват, че проблемът с корупцията е изкуствено раздухван и тя не е проблем на нашето общество.

Огромното мнозинство от анкетираните служители смятат, проблемът за наличие на корупция в четирите институции е много сериозен - 37 %, а според 46% проблемът е сериозен и има място в работата на институциите, но с него се преиграва. Всички изследвани групи отдават внимание на факта за наличие на корупция. Единствено митничарите смятат, че корупцията е по-скоро метод за отклоняване на вниманието от други по-важни проблеми отколкото тя да е толкова значим въпрос - 6%. 88% от общинските служители, 87 от данъчните, 80 % от магистратите и 56 от митническите служители смятат, че корупцията е проблем на обществото и посочват сериозното ѝ място сред останалите проблеми на прехода. Подобен висок процент на приемане и идентификация на корупцията е от особено значение за успеха на анализа, касаещ нейният произход, предпоставки за проявлението ѝ, както и виждания за нейното ограничаване. Подобна идентификация е и предпоставка за зрелост на общността, в която се води дискусиата и желание за промяна.

Интересна е оценката, която изследваните групи дават като корупционна нагласа за обществото като цяло и близки професионални групи. Така например, според анкетираните най-корумпирани са митническите служители /73%/ , лекарите /59%/ , полицаите /52%/ и адвокатите /50%/. Най-неувлечени в корупция според изследваните групи са общинските служители /35%/, следователите /36%/ и данъчните служители /42%/.

Вътрешното виждане на представителите на различните професионални групи за корупцията сред техните колеги е също интересно.

Според общинската администрация най-корумпирани са митническите служители, данъчните служители и съдиите. Всички останали групи, с изключение на следователите, минават над 50 на сто за корумпирани. Единствената група, която не е корумпирана според общинските служители, е тяхната. Но прави впечатление, че 16 % от самите общински служители се самоопределят като корумпирани.

Според магистратите, най-корумпирани са митничарите, следвани от лекарите и данъчните служители. Всеки пети от съдиите, прокурорите и следователите, определя своята група като корумпирана.

Най-толерантни са митническите служители. Те приемат, че останалите институции познават корупцията, но не отчитат особено висок процент. И все пак лекарите и адвокатите са най-корумпирани според тях. Това е единствената група, която смята, че няма корупция в нейните среди - нито един анкетиран не посочва такъв феномен сред колегите си.

Според данъчните служители най-корумпирани са митничарите, съдии и прокурори. Според 15 % от данъчните служители съществува корупционен натиск сред професионалната група, сред групата като такава. Всички останали групи, според данъчните служители, в над 50% познават корупцията и тя не им е чужда.

Изследването регистрира воеобразен корупционен индекс за разпространението на корупцията сред отделни професионални групи. Според анкетираните служители той е следния:

- митничари - 74 %
- лекари - 59 %
- полицаи - 54 %
- адвокати - 50 %
- съдии - 49 %
- прокурори - 46 %
- данъчни служители - 46 %
- следователи - 37 %
- общински служители - 36 %

В последните две години проблемът за корупцията бе остро поставен на общественото внимание. Тревожен е факта, че според изследваните групи, корупцията за този период се е увеличила според 38 %, а според 41 % е останала същата. На подобно мнение за увеличение на явлениято са 27 % от магистратите, 23 % от данъчните служители и 19 % от общинските служители. Едва 2 % от анкетираните нямат лично

мнение за корупционните практики и механизмите на проявление. 44% регистрират явлението с явното несъответствие между ниските заплати и високия жизнен стандарт, регистриран от различните представители на групите; 28% следят медийното отразяване на проблема, 16 % знаят за редица случаи в близкия им приятелски кръг, а 11 % имат личен опит.

4. ОСОБЕНОСТИ НА КОРУПЦИОННАТА СИТУАЦИЯ В ИЗСЛЕДВАНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Изследването на корупционната ситуация дава възможност за един по-задълбочен поглед върху различните възможни прояви на това негативно явление. Екипът концентрира своето внимание върху някои нейни същностни характеристики в четирите институции като цяло и по отделно, без претенция за пълна задълбоченост и изчерпателност. В този раздел ще се опитаме да анализираме параметрите на корупционния потенциал в наблюдаваните системи, нагласите към корупционен натиск от тяхна страна спрямо гражданите, които се обръщат за съдействие при решаване на свой проблем. Ще разгледаме този аспект и от неговата обратна страна, а именно съществува ли и ако да, в каква степен, подобен натиск върху институциите от страна на самите граждани. Ще изследваме различните корупционни практики, в това число механизмите на тяхното проявление, както и причините, пораждащи корупцията.

4.1. КОРУПЦИОНЕН ПОТЕНЦИАЛ

Под *корупционен потенциал* в настоящото изследване разбираме най-общо склонността на служителите от съответните институции към корупционни действия, произтичащи от съществуващи нагласи към явлението въобще, от неговите конкретни проявления по месторабота и личния опит на анкетирания в това отношение. Мнението на работещите в тези институции, които често са обвинявани в ширеща се корупция, никак не е без значение, тъй като дори и при очевидна склонност от тяхна страна към омаловажаване значимостта на проблема, това би дало допълнителна информация за неговата сериозност. И така какво показват данните?

Огромната част от запитаните признават, че в техните институции има корупция, което е своеобразно потвърждение на съществуващите обществени подозрения в това отношение. Така например 70% от анкетирания са убедени, че ако някой предложи нещо на колегите им, много е вероятно те да го приемат. Такова е мнението преди всичко на данъчните служители – 83%. В интерес на истината, това становище не е безусловно и се нуждае от известно уточнение. Така например, според 74%, колегите им биха приели нещо само при условие, че решаването на проблема не е свързано със заобикаляне на закона, т.е. ако е израз на благодарност за свършена дребна услуга. Така мислят предимно

митничарите – 61%. Една четвърт са убедени, че колегите им ще приемат някаква форма на подкуп, стига да могат да решат проблема. В това отношение лидери са данъчните служители – 25%, следвани от общинарите – 20%.

По нататък изследването показва, че 26% от запитаните са предразположени към различни форми на корупционен натиск. Този извод важи в най-голяма степен за данъчните служители – 37%, следвани от магистратите – всеки четвърти, общинарите – 23% и митничарите – 17%, които смятат подкупът за допустим. В същото време, ако се сведе тази нагласа до едно по-конкретно равнище, се установява, че едва 22% от запитаните са убедени в неподкупността на своите колеги. Останалите 78% смятат, че повече или по-малко от тях са склонни да се включат в едни или други корупционни практики. В това отношение повече застрашени се оказват данъчните служители и магистратите – съответно 89% и 82%.

Друг важен индикатор за корупционния потенциал в дадена институция е личния опит и практика на служителите в това отношение. Едва 11% от всички запитани споделят, че оценката им за разпространението на корупцията се формира на базата на личен опит и практика, като не се наблюдават статистически значими разлики между отделните наблюдавани системи. Мнението на екипа е, че този процент е доста минимизиран и едва ли отговаря на действителността. Основание за подобно съмнение дава следния емпиричен факт. Както вече беше отбелязано 26% от всички анкетирани са във висока степен податливи на корупционен натиск. В същото време, както ще стане дума по нататък в анализа, през последната година на близо 47% от запитаните се е случвало някой да им предложи някакъв подкуп. Изследването показва, че през тази изминала година на 59% от склонните към корупция служители от наблюдаваните институции им е била предоставена възможност да приемат някаква форма на подкуп. От това следва, че при съответните преизчисления между 15 и 30% или средно всеки четвърти от всички участвали в изследването, вероятно се е възползвал от предоставената му възможност.

Когато става дума за обхвата на корупцията конкретно в наблюдаваните професионални групи трябва да се има предвид, че той е относителна величина и в голяма степен е функция на разбирането и интерпретацията на самото явление. В този смисъл онези запитани в изследването, които твърдят, че малка част от техните колеги са въввлечени

в такива практики, обикновено имат предвид “тежките форми на корупция”, свързани със заобикалянето на закона, със сериозни интереси и значими подкупи като пари, пътувания и почивки в чужбина и други подобни. Докато респондентите, които споделят, че всички или почти всички участват в едни или други корупционни практики, в преобладаващата си част имат предвид по-леките форми на корупция, неизискващи поемането на особен риск и заобикаляне на закона, изразяващи се в дребни подаръци, почерпки и др. като благодарност за извършената услуга.

4.2. ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ СКЛОННОСТТА КЪМ КОРУПЦИЯ

Склонността към корупция е до голяма степен функция на усещането ѝ и възприемането ѝ като проблем. Така например податливи в това отношение са по-често онези анкетирани, които смятат, че проблемът изкуствено се раздува – 29%, за разлика от онези, които го определят като много сериозен – 24%. Обратно – неподатливите на корупция по-често се срещат сред тези, които определят проблема като сериозен – 37% и относително по-рядко в групата на определящите го като изкуствено раздухан – 29%.

Влияние върху корупционните нагласи на анкетираниите оказва и силния обществен натиск върху техните институции, изразяващ се в твърдението, че те са едни от най-корумпираните. Оказва се, че 84% от склонните към корупция не приемат подобни обвинения, смятайки ги за не толкова сериозни и силно преувеличени. В същото време, от тези, които смятат обвиненията за основателни, само една трета са склонни към корупция, докато мнозинството – 67% са с противоположна нагласа. Очевидно общественият натиск стимулира инстинкта за самосъхранение сред онези служители, които са толерантни към корупционни действие, кара ги да омаловажават значимостта на проблема, окачествявайки го като изкуствено раздухан.

Корупционните нагласи са и въпрос на манталитет. Според резултатите от настоящото проучване, склонността към корупция е продукт в голяма степен на убеждението, че приемането на някакъв вид подкуп е нещо нормално в условията на всеобщ недоимък. В подкрепа на този извод говорят следните факти. Практически всички запитани в изследването, които оправдават вземането на подкуп, независимо от случаите и обстоятелствата, са склонни към такива действия. Докато

преобладаващата част – 57% от неодобряващите такива прояви нямат нагласа към корупционни действия. Освен това склонните към корупция в 84 на сто от случаите оправдават онези служители, които приемат различни видове подкупи, докато същото либерално отношение е валидно за 67% от критично настроените към подобни прояви.

Склонността към корупция е толкова по-голяма, колкото по-силно е убеждението, че “всички правят така”. Изследването показва, че 46% от имащите такова убеждение са предразположени към корупционни прояви, а едва 9% не приемат такова поведение.

Възможността да се реши даден проблем, особено ако не изисква заобикаляне на закона, също изкушава анкетираните да вземат онова, което им се предлага. Така например 42% от предразположените към корупция не крият, че биха приели някаква форма на подкуп, ако могат да решат проблема, докато същото се отнася за 33% от неприемащите подобна практика.

Друг съществен фактор е наложилото се убеждение в общественото съзнание, че корупцията е единствения път и средство за бързо и безболезнено решаване на проблемите. Този начин на мислене е питателната среда, която несъмнено стимулира служителите към корупция и това се вижда от констатирания в изследването факт, че 74% от склонните към корупционни прояви одобряват даването на подкуп от страна на хората, които не виждат друг изход за решаване на проблема им. В същото време само 28% от противопоставящите се на корупцията са склонни да оправдаят подобни действия на гражданите. В тази връзка съвсем логично изглежда установения в изследването факт, че склонността към корупция в една трета от случаите се дължи на нарастващата готовност на гражданите да плащат на чиновниците за неща, които са техни служебни задължения.

Изследването показва, че корупционните нагласи са в значителна степен продукт и на голямата власт, съсредоточена в ръцете на служителите от тези институции. Според 36% от споделящите тази теза, те са склонни към една или друга форма на корупционно поведение, а само 9% от тях категорично го отхвърлят. Очевидно властта съблазнява и когато е съчетана с материален недоимък и известен морален дефицит, то установения в изследването факт изглежда логичен и вероятностен.

Изследването показва, че склонността към корупция е тясно свързана с йерархичния вътрешно-институционален натиск върху служителите, изразяващ се в принуждаването им да вършат неща,

противоречащи на професионалната им етика и морал. Оказва се, че предразположени към корупцията са предимно онези анкетираните, на които често се е налагало да правят компромиси с професионалния си морал под въздействието на такъв натиск – 57%. Онези анкетираните, на които въобще не им се е налагало да правят подобни компромиси, в 29 на сто от случаите демонстрират склонност към корупционно поведение, а близо 40% не са податливи на такива прояви въобще.

Корупционните нагласи са в тясна връзка и с вижданията на анкетираните относно възможностите и средствата за противодействие на това явление. Оказва се, че предразположените към корупция са много по-често скептици, отколкото оптимисти в това отношение – съответно 86% и 13%. Обратното може да се твърди за негативно настроените респонденти спрямо проявите на корупция. Последните се срещат предимно сред онези, които са убедени, че корупцията може да се намали много и дори да се премахне – съответно 44% и 38% и въобще отсъстват в групата на крайните песимисти.

Друг съществен резултат от настоящото проучване, свързан с борбата срещу корупцията е, че склонност към корупция се наблюдава по-често в онези институции, където са на лице занижен вътрешноведомствен контрол и безрезултатни усилия за противодействие. 35% от тези респонденти, които не виждат да се упражнява такъв контрол и 41% от тези, които не съзират никакъв успех в битката с корупцията, до колкото има въобще такива усилия, са обикновено податливи на корупционен натиск, а 27% е дела на неподатливите сред тях. Тези, които виждат, че се полагат усилия и от тях има резултат, в преобладаващата си част, не са склонни към корупционни прояви – 34% срещу 21%, демонстриращи такава склонност.

Податливите към корупция са естествено по-често снизходителни, отколкото безкомпромисни, към носителите на подобни прояви. Обикновено те са привърженици на по-либералните санкции срещу заловени подкупни служители, каквито са глобата – 43% и административното наказание – 43%. За уволнение се обявяват 21%, а за съд едва 12% от тях. Далеч по-непримирими и безкомпромисни са служителите, които неодобряват корупцията като начин на поведение. В 58% от случаите те се обявяват за съд на извършителите на такива прояви.

Склонните към корупция в четирите институции са назначавани най-често “след дълго търсене на работа” – 40% и с връзки – всеки трети

и сравнително по-рядко по документи – 20% и чрез конкурс – 29%. Назначаването след дълго търсене на работа най-често става в крайна сметка с връзки, като зад това се крие политически или друг мотив на съответния ръководител. Така или иначе, това са хора, които имат особен статут в институцията и се чувстват по-свободни и безконтролни в своите действия, а следователно и по-податливи на корупционни действия за разлика от своите колеги, които нямат такива “специални” отношения с ръководителите си.

Изследването показва, че корупционните нагласи са функция на трудовия стаж и възрастта на служителите. Оказва се, че по-често склонни към корупция са анкетираните с трудов стаж 10 – 15 години в съответната институция – 33%, а най-малко - тези с трудов стаж над 20 години – 6%. Този факт пряко кореспондира и с възрастта на респондентите. Преобладаващата част от податливите на корупция 74% са на възраст до 40 г., а тези които демонстрират в по-малка степен такава склонност са на възраст над 40 г. – 42%. Данните показват, че е на лице известно подмладяване на корупционното поведение, съчетано с известен опит на съответната работа. Причината за това е не толкова в подкупността на младите хора по принцип, колкото в сериозните материални затруднения, които изпитват в днешно време в резултат на голямата безработица, ниските заплати, ограничените възможности за допълнителен труд и пр., които е почти невъзможно да бъдат решени по нормален законен начин. Освен това известно е, че в периода 25 – 40 години, хората имат най-големи материални нужди, които поради липса на други възможности, по-някога се стремят да удовлетворяват и по неправомерен начин. Възрастните служители получават по-големи трудови възнаграждения поради големия си трудов стаж и по-принцип имат по-малки основания да рискуват с подобни прояви. По-дългият социален опит и натрупания опит в принципно различни условия, вероятно също оказват своето значение и роля.

Изследването показва, че не винаги затруднените в материално отношение служители са в по-голяма степен склонни към корупция. Напротив, в по-голяма степен податливи се оказват онези от тях, които заявяват, че живеят нормално – 27% срещу 24%, които споделят материалните трудности в своето ежедневие. В същото време несклонни към корупция са предимно онези респонденти, които посочват, че живеят трудно и едва свързват двата края – съответно 37% и 41%. Тези данни в някаква степен опровергават общоприетата теза, че източник на

корупцията е бедността, но това е само привидно. Истината е, че днешната представа на българина за “нормално” съществуване е доста изкривена и е свързана с лишения и недоимък. От друга страна прекалената субективност, заложена в представата за “трудното живеене” в очите например на един митничар или магистрат, създава погрешната представа за непродуктивността на общоприетата теза за силното влияние на бедността върху корупцията.

Противно на очакванията на екипа, се оказва че жените са по-често склонни към корупционни действия в сравнение с мъжете – 28% срещу 21%. И обратно, мъжете в по-голяма степен от жените не приемат подобно поведение - съответно 38% към 34%. Това може да се обясни с феминизацията на изследваните институции и с това, че жените са в по-голяма степен податливи на покани на безплатни обеда и вечери срещу някаква услуга, а тази форма на корупционно поведение, според това изследване е най-популярна. Странна е и позицията, че “безплатният обяд” е нормално проява на контакт между заинтересовани страни.

Въз основа на посоченото до тук, социалния и демографски портрет на податливия на корупция служител изглежда по следния начин:

Това са най-често хора, които възприемат корупцията в обществото със значителни резерви, смятайки, че нейното значение изкуствено се раздухва. Категорично отхвърлят обвиненията на общественото мнение за ширеца се корупция в техните институции. Сред тях в голяма степен битува убеждението, че приемането на някакъв вид подкуп е нещо нормално в условията на всеобщ недоимък, след като “всички правят така” и след като корупцията се е превърнала в най-ефективното, а по някога и единствено средство, за бързо и безболезнено решаване на проблемите. Предразположените към корупционни прояви са обикновено песимистично настроени относно възможностите и средствата за противодействие на това явление. Те са и по-често снизходителни към субектите на такива действия.

Склонните към корупция се назначават обикновено по документи или с връзки. Обикновено са носители на власт, с трудов стаж между 10 и 15 години, на възраст до 40 години, жени и оценяващи материалното си положение като сравнително добро, най-често данъчни служители и митничари.

4.3. КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ВЪРХУ ГРАЖДАНИТЕ

Това е един от важните аспекти на корупционната ситуация, който показва възможността или невъзможността на гражданите по законен начин да получат търсеното от тях съдействие или услуга от институциите. От друга страна, той хвърля още по-конкретна светлина върху корупционните нагласи на анкетираните.

Изследването показва, че такъв натиск съществува и неговият обхват и мащаби има сериозна социална значимост. Интересно е да се отбележи, че анкетираните мерят по различен начин, когато коментират натиска в мащабите на обществото като цяло и в рамките на собствената си институция. Показателно в това отношение е несъответствието между принципното убеждение на огромната част от анкетираните, че в днешно време, за да реши даден проблем, на човек е много вероятно да му се наложи да даде нещо и изключването в голяма степен на подобна вероятност, когато твърдението е свързано конкретно с институцията, която те представляват. Става дума за това, че от една страна, според 64% от запитаните в днешно време на човек е много вероятно да му се наложи да даде нещо /според 54% пари, според 67% подарък и според 70% услуга/ някому, за да реши свой проблем. От друга страна обаче, тази принципна убеденост рязко спада на 24%, когато се обсъжда подобна вероятност, там където работят. Тази склонност към омаловажаване значимостта на проблема, когато става дума за местоработата, е в някаква степен естествена до колкото е израз на елементарна проява на лоялност. В същото време не е без значение факта, че всеки пети от запитаните споделя даването на пари, също толкова – на подарък и всеки трети – извършването на услуга, като нещо необходимо и естествено, ако човек желае да бъде обслужен от колегите му.

Корупционният натиск върху гражданите е с различна сила в отделните наблюдавани системи. Освен това служителите в отделните институции имат различни предпочитания към предмета на корупционния натиск. Така например, вероятността човек да не реши свой проблем, ако не даде нещо, изглежда най-голяма в магистратурата – 29%, следват данъчните служби – 26%, общинската администрация – 21% и едва 9% в митницата. Най-голяма е вероятността да ти поискат пари, за да ти свършат някаква работа в магистратурата – 27%, следват данъчните и общински служители – по 17% и митничарите – 6%. Подаръците са по-често предпочитани отново от магистратите – 27%, следвани от данъчните служители – 25%, общинската администрация –

16% и митничарите – 6%. Принципът “услуга за услуга” се предпочита най-вече от данъчните – 38%, следвани от магистратите – 34%, митничарите – 33% и общинските служители – 29%.

Косвен индикатор за наличието на корупционен натиск върху гражданите е споделянето на убеждение от анкетираните, че е съвсем оправдано в днешно време хората да дават нещо, за да решат проблема си – 54%. В това са убедени преди всичко митничарите – 61%, следвани от магистратите – 59%, данъчните – 58%. Най-малко склонни да оправдават подобни прояви са общинските служители – 45%.

Важен аспект на корупционния натиск върху гражданите е и наложилата се практика да не се отказва, когато се предлага нещо на служител, за да изпълни своето служебно задължение. По този аспект на проблема ще отбележим, че едва 16% от запитаните предполагат категоричен отказ от страна на всички колеги, ако им се предложи нещо, за да решат частен проблем. Останалите са убедени, че колегите им, в една или друга степен, ще приемат. Този извод важи в най-голяма степен за общинските служители – 25% и най-малко за магистратите – 3%.

4.4. КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ВЪРХУ СЛУЖИТЕЛИТЕ

До колкото корупцията е двустранен акт, за да се изследва нейното конкретно проявление, не е достатъчно да се разбере искат ли служителите подкупи и в какви мащаби. От не по малко значение е и склонността и практиката на самите граждани да дават такива. В настоящото проучване тази страна на корупцията беше изследвана в два аспекта, а именно вътрешноинституционален натиск върху служителите и натиска от страна на гражданите, регистриран от самите служители.

Под *вътрешно-институционален натиск* екипът разбира принуждаването на служителите от страна на техни началници, да извършват неща, противоречащи на професионалната им етика и морал. Резултатите от проучването показват обезпокоителния факт, че повече от половината запитани през последната една година са били подлагани на подобен натиск, като според 66% от тях тази практика никак не е изключение. Най-силно изразен е бил той спрямо данъчните служители – 73%, следват магистратите – 49%, общинските служители – 44% и митничарите – 28%. В същото време неговата честота е била най-голяма при общинските служители и сравнително по-малка при магистратите.

Изследването показва също, че никак не е малък дела на онези респонденти, на които през последната една година им е предлагано

нещо от граждани, за да бъде решен проблем – 47%. В това отношение безспорни лидери са данъчните – 64% от тях посочват, че през последната година им е предлагано нещо. Следват ги магистратите – 58%, митничарите – 52% и общинарите – 38%. Изследването показва, че през последната година най-често гражданите са предлагали подаръци – 19%, като това важи в по-голяма степен за данъчните служители – 22%. Пари са предлагани на 14% от анкетираните, като в това отношение лидери са митничарите – 19%. Услуга срещу свършена работа е предлагано на всеки десети служител като тук магистратите имат приоритет – 15%. Други различни предложения, като почерпка например, се предлагат по-често на общинските служители и на данъчните – по 16%.

Според повече от половината запитани – 54% предлагането на подкуп, макар и да не е честа практика през последната година, не е било и изключение. В това отношение няма съществени разлики между отделните групи.

Данните показват, че най-често субект на натиска върху служителите е самото заинтересовано лице – 57%, като обикновено това се прави директно без заобиколки – 32% и сравнително по-рядко чрез намеци или така нареченото “опипване на почвата” – 25%. Най-често директни предложения се отправят към данъчните – 27%, а най-рядко към магистратите – 13%. Завоалираният подход се прилага по-често при митничарите – 27%, а най-рядко при данъчните – 10%.

Натиск чрез посредници е бил използван върху 37% от участниците в изследването. В преобладаващата част от случаите, посредници са били близки и познати на служителите – 68%, а в останалата част - техни колеги – 32%. Най-често подложени на натиск чрез посредник са били магистратите – 31%, а най-рядко – общинарите – 11%.

Изследването показва недвусмислено, че корупционен натиск върху служители има там, където е на лице съответната питателна среда от гледна точка на нагласи, личен опит и практика. Така например най-често той се прилага върху онези служители, които оправдават даването на подкуп – 67%, които имат някакъв личен корупционен опит – 77% и са били принуждавани да правят неща, противоречащи на личния им професионален морал и етика – 88%. От гледна точка на социалния и демографски профил, това са предимно служители назначени с връзки – 83% и с конкурс – 63%, с голям трудов стаж в институцията над 16 г. – 71%, съответно на възраст 41-50 г. – 61%, без значение на материалното им положение и най-вече мъже – 59%.

Даването на подкуп днес, според огромната част от участниците в изследването, е преди всичко функция от натиска, който служителите упражняват върху гражданите в тази насока. 68% смятат, че сега хората са повече склонни да дават рушвети, тъй като днес е по-трудно да бъде решен един проблем без да бъдат използвани подобни средства. Това мнение преобладава сред данъчните – 61% и митничарите – 52%, като при останалите групи също има доминиращо място. Подобно схващане, споделяно от служители в институции, за които се смята, че корупцията е често срещано явление, не може да не притеснява.

Другата група причини за нарастващия корупционен натиск върху служителите, според тяхното собствено мнение, се корени в променящите се нагласи и манталитет на самите граждани. Според всеки трети анкетиран основната причина е в тяхната морална деградация и деморализация. Или с други думи казано, все повече хора започват да смятат, че даването на подкуп е нещо нормално и естествено в днешно време, и че този подход при решаване на проблемите е при всички случаи печеливш, и в този смисъл – оправдан. Според 12% от всички запитани днес има повече граждани, които желаят да получават качествена и бърза услуга, срещу което са готови да платят или предложат нещо в замяна.

Трета значителна част от анкетираните са склонни да търсят причините за проява на корупция в липсата на съответни законови и други актове, чрез които да се контролират и санкционират подобни прояви на гражданите. Такова мнение споделя всеки четвърти участник.

4.5. ПО-ВАЖНИ ФОРМИ И МЕХАНИЗМИ НА КОРУПЦИОННО ПОВЕДЕНИЕ

Това е един твърде сложен за изследване проблем. Поради самото си естество и значим залог, конкретните корупционни практики се реализират като правило “на тъмно” и в този смисъл са трудно уловими от конвенционалните социологически методи и подходи. В настоящото изследване не предлагаме нещо оригинално и нестандартно в това отношение, освен друг зрителен ъгъл върху проблема – този на включените в самата корупционна система.

В различните институции се срещат много често едни и същи форми на корупция. В същото време, всяка една от тях продуцира специфични практики в зависимост от характера и обществената значимост на извършваната работа, концентрираната власт и не на

последно място изобретателността на заетите в тях. Ето защо ще се опитаме в настоящия анализ да представим тези практики диференцирано и в синтезиран вид.

Проведените интервюта и разговори с представители на общинската администрация откритоха няколко основни форми на корупционно поведение. Те са свързани с многобройните разрешителни документи /лицензи/, които общината издава във връзка с предстоящо строителство, започване на търговска дейност и други подобни, със сложната и бавна процедура по издаването на тези лицензи, с организирането и провеждането на търговете и конкурсите във връзка с приватизацията, с бюрокрацията, в това число сложната система от документи, както и непосредствения контакт със служителите. Във връзка, с това най-разпространените форми на корупция в общината са бавенето при издаване на разрешителни за строителство, търговска и други дейности, нерегламентираното изнасяне на информация, издаването на документи в разрез с нормативната уредба, упражняването на паралелни дейности, използването на подчинени лица, техника и материали за извън служебни цели, концентрирането на важни решения в ръцете на малко хора, натиск върху подчинени служители да извършват неща, противоречащи на професионалната им етика и морал и др.

Когато става дума за корупция обикновено тя най-често се асоциира с митницата. В настоящото проучване наблюдението беше осъществено в нейния Горнооряховски клон, който е сравнително малък и с по-ограничена дейност. Независимо, че тя не е гранична митница, за които се смята, че са най-силно поразени от това явление, все пак и тук се срещат такива прояви. Поради специфичния характер на дейността, най-типичните форми на корупция са свързани с оформяне на митническите документи при вноса и износа на стоки и свързаната с това бумашина. Разпространени форми на корупция са изкуствено забавяне на документите, ниско обмитяване на стоките, занижаване на стойности, укриване на количества, укриване действителното тегло на стоката, измами, свързани с произхода на стоката и пр.

Корупционните практики в магистратурата са в непосредствена зависимост и произтичат от боравенето със закона, от властта, съсредоточена в ръцете на магистратите и големия залог, свързан с тяхната работа. Характерни форми на корупция в тази институция са пускането под гаранция на задържани, съзнателно задържане предвижването на обвинителните актове, умишлено действие или

бездействие, извършвано под натиск, който може да бъде вътрешно-административен или още по-точно – йерархичен и външен най-често политически, извършване на нерегламентирана услуга като неправомерно изнасяне на информация по неприключили дела, отказ от правораздаване, използване на “вратичките” в закона за удобни решения и други.

Формите на корупция сред данъчните служители са свързани с контрола върху изпълнение на данъчните задължения на физическите и юридическите лица и извършваните проверки в тази връзка. Характерни корупционни практики са заобикаляне на закона след упражнен натиск от граждани и висшестоящи, отказ от санкциониране или занижаване на санкциите при установени нарушения от страна на данъкоплатците, избирателно тълкуване на закона, използвайки “вратичките” в зависимост от интересите, “затваряне на очи” при констатирани нередности по време на данъчни проверки и прочие.

Различните корупционни практики се осъществяват чрез съответни механизми. В общи линии те имат универсален характер. Единствено значимостта и разпространеността им е различна в изследваните институции. Най-често използваните механизми са предлагането и съответно приемането на покана за безплатен обяд или вечеря срещу съответна нерегламентирана услуга, подкупването чрез предлагане и съответно приемане на пари /рушвет/ или подаръци, предлагане и съответно приемане на услуга срещу услуга и др.

Изследването убедително показва, че най-често прилагания механизъм е предлагането на безплатен обяд или вечеря срещу нерегламентирана услуга – 47% от всички запитани го визират като най-разпространен в техните институции. 38% от всички анкетирани смятат за допустимо приемането на подобни предложения, а според 81% колегите им са склонни и податливи, макар и в различна степен, на такова въздействие. Най-често получават такива предложения данъчните служители – 37%, следвани от митничарите – 23% и магистратите – 20%. Сравнително по-рядко подобни “оферти” се отправят към общинарите – 16%. Лидерството на данъчните е разбираемо като се има пред вид, че те много по-често от останалите оправдават подобни прояви – 52% и най-голяма част са склонни да ги практикуват – 81%.

Вторият по разпространеност механизъм е предлагане и съответно приемане на услуга срещу нерегламентирана услуга – 37%. От запитаните 37% смятат за допустима подобна практика, а 76% са убедени, че колегите им, в една или друга степен, са склонни да приемат подобно предложение.

Оказа се, че и този механизъм е най-популярен сред данъчните служители, 54% от които смятат за допустимо прилагането на такъв механизъм, а 87% от тях са убедени, че има колеги, които не биха отказали подобно предложение. Магистратите и митничарите също се отнасят по принцип благосклонно към такава практика. Всеки трети от тях я смятат за допустима.

Третият по популярност механизъм е предлагането и съответно приемането на подаръци срещу извършването на нерегламентирана услуга на частни лица. Приблизително всеки трети от участниците в изследването споделя, че това е едно от най-разпространените средства за натиск върху служителите. Всеки пети смята за допустимо приемането на подарък срещу някаква услуга, а 66% са убедени, че колегите им не биха устояли на такова изкушение. Отново тези изводи се отнасят преди всичко за данъчните. 21% от тях посочват, че това е най-популярния начин за корумпиране на служителите в тази институция, 31% го смятат за допустим, а 85% отбелязват, че колегите им, макар и в различна степен са податливи на такива оферти. На следващо място се подреждат митничарите – 16% посочват, че такъв механизъм съществува сред колегите им, следват магистратите – 14% и общинарите – 12%.

Четвъртият по значимост механизъм на корумпиране в наблюдаваните институции е предлагането и съответно приемането на пари срещу нерегламентирана услуга. Всеки четвърти от всички запитани отбелязват, че той се практикува сред колегите им, а трима от всеки пет са убедени, че колегите им не биха отказали подобно предложение. На този фон изглежда впечатляващ niskия дял на онези от тях, които допускат като нагласа подобна практика – едва 8%. Това противоречие между нагласи и практика показва, че рушветът, колкото и да е неприемлив, се практикува по принуда под въздействие на някакви обстоятелства. На тях е посветена следващата глава в анализа. Най-разпространено е рушветчийството сред магистратите – 17%. Според 64% от тях колегите им са податливи, макар и в различна степен на такъв натиск. Следват митничарите - 13%, данъчните служители – 11% и общинарите – 8%. Това, че магистратите и митничарите са подложени в по-голяма степен на подобен корупционен натиск може да се обясни със значимостта на тяхната работа и властта, концентрирана в техни ръце.

4.6. ПРИЧИНИ И ПРЕДПОСТАВКИ, ТЛАСКАЩИ КЪМ КОРУПЦИОННО ПОВЕДЕНИЕ

Причините, предразполагащи към корупционно поведение, са достатъчно многобройни и разнообразни, за да могат задълбочено и обстойно да бъдат анализирани от едно изследване. От тази гледна точка, настоящият материал в никакъв случай не изчерпва въпроса, а по-скоро дава отправни точки и насоки за допълнителен анализ. Въпреки, че причините са обикновено комплексни и взаимно обусловени, за по-голяма яснота, ги представяме по отделно и диференцирано за всяка една от наблюдаваните институции.

Основната причина, предразполагаща към корупционно поведение, анкетираните виждат в ниското и неадекватно на полагаания труд, заплащане – 64%. Проблемът е еднакво валиден и за четирите институции и особено за данъчните служители – 36%. Следват митничарите – 33%, магистратите – 29% и общинарите – 21%. По-голямата чувствителност на данъчните към този проблем произтича до голяма степен от материалните затруднения, с които те по-често от останалите се сблъскват в своето ежедневие – 63% от тях посочват, че живеят трудно.

Другият съществен аспект на проблема е в противоречието между високата социална значимост на тази професия за държавата и обществото и недостатъчното обществено признание, изразяващо се в крайно ниското заплащане. Ниските заплати формират ниско самочувствие, което се отразява върху качеството на самата работа. Както казва един от интервюираните данъчни служители “как мога да се противопоставя на един бизнесмен с 50 милиона лева печалба, след като нямам необходимото материално самочувствие и респект”.

Много съществен и важен момент е и факта, че на практика в системата липсва допълнително стимулиране за добре свършена работа.

Интересен е случаят с митничарите, които също се оплакват от ниските си заплати, но това не се отразява на материалното им положение и самочувствие. За разлика от останалите, те много по-често определят материалното си положение като нормално – 72%. Очевидно митничарите не разчитат толкова на заплатите си, въпреки че това не им пречи да се оплакват от тях.

Магистратите гледат на заплащането си като нереално и неадекватно на сложността и отговорността, които се съдържат в тяхната

работа. Според тях, то не осигурява необходимата икономическа независимост и съответно устойчивост на различните видове корупционен натиск.

Общинарите свързват ниските си заплати с недооценяването на тяхната работа от страна на обществото. В същото време 40% от тях гледат на материалното си положение като нормално.

Неудовлетвореността от заплащането пряко кореспондира с отсъствието на достатъчно възможности за развитие и кариера. Според 28% от всички запитани липсват възможности за развитие, което в крайна сметка се отразява върху заплащането. Този проблем е най- силно изразен в данъчните служби и общината – съответно 14% и 16% и сравнително по-малко в магистратурата и митницата – съответно 9% и 12%. Той опира до безперспективността в работата. Служителите се оплакват в тази връзка от липсата на конкретни и ясно формулирани критерии при заемане на дадена длъжност, в резултат на което не рядко се “наместват” външни и недостатъчно компетентни хора.

Третият по значимост проблем, стимулиращ корупцията е несигурното служебно положение – 24%. Работата под постоянната заплаха от уволнение или страх от неподновяване на трудовия договор принуждава служителите да използват всички възможности за незаконно облагодетелстване, в това число и корупция. По този проблем особено чувствителни са митничарите – 19% и данъчните – 18%, които очевидно, поради “атрактивността” на работата си, са подложени на особено силен административен натиск. Магистратите най-рядко се оплакват от такава несигурност – само 4%, което се обяснява със сложната процедура на освобождаване и назначаване в тази система.

Следващият сериозен проблем, пораждащ корупционно поведение, е превръщането на корупцията през последните години в сериозен регулатор на обществените отношения – 18%. Става дума за това, че тя все повече засилва ролята си като основно, а по някога и единствено възможно средство за решаване на проблеми. Нейната нарастваща ефективност принуждава хората, след като върху тях системно се упражнява корупционен натиск, и те да се възползват от служебната позиция, която заемат. В най-голяма степен склонни към такива “отмъщения” са митничарите – 12% и общинарите – 10%. По принцип подобна мотивация е неприемлива и нетипична за магистратите и данъчните служители.

Чувството за безнаказаност, което обхваща все повече служители в резултат на отсъствието или незначителни последствия срещу подобни прояви, е също питателна среда за разгръщане на корупцията – 18%. В това отношение неблагоприятна роля има слабия или никаквия вътрешно ведомствен контрол по вертикала и хоризонтала, ниската ефективност на съдебната система и в тази връзка - трудната доказуемост на подобни прояви. Тази предпоставка е валидна предимно за магистратите – 11% и общинарите – 10% и по-малко за данъчните служители – 4% , а за митничарите въобще не се отнася.

Следващата по значимост предпоставка за корупция е желанието на гражданите да си плащат, за да получат качествена услуга – 14%. Годишите на прехода, и по-конкретно осъществилото се през този период социално разслоение, доведе до формиране на прослойка, която има възможност и желае да получава съответните качествени услуги срещу заплащане. Този обективен факт на нашата действителност влиза в противоречие с остарялото законодателство, което все още не създава съответните възможности на богатите граждани да си плащат за такива услуги, от което впрочем обществото в момента губи. Липсата на съответен регламент продължава да инкриминира такова поведение и го третира като корупционен акт. Този въпрос поставят преди всичко митничарите и общинските служители – съответно 10% и 7%, където вероятно съществуват възможности за осигуряване на такива услуги срещу заплащане.

Моралните предпоставки за корупцията поставят близо 11% от анкетираните. Въпросът за моралните аспекти е твърде разтеглив и нееднозначен. Според една от интерпретациите на участниците в проучването става дума за формирани се поради едни или други причини, корупционни нагласи сред част от служителите, които ги правят податливи на всякакъв корупционен натиск. Според други това е иманентна черта от социално-психологическия портрет на българина, който е “научен дават ли му, да взема”, независимо дали има заслуга за това. Тоталната деморализация обхванала обществото ни в годините на прехода, налагането на материалния просперитет и по-специално на парите като основни ценности, осмислящи човешкия живот, стимулираха допълнително най-тъмните черти от характера на българина, а именно алчността и стремежа към бързо забогатяване. Това естествено доведе до неимоверно разрастването на корупцията и превръщането и в норма на поведение днес. За занижени морални задръжки най-често говорят

данъчните служители – 7% и магистратите – 6% и сравнително по-рядко митничарите – 2% и общинарите – 3%.

Оказва се, че лошите материално технически условия на труд са също предпоставка за корупция според 11% от анкетираните. Този проблем се поставя преди всичко от магистратите – 10%, и отчасти от данъчните – 4% и общинарите – 3%. Магистратите се оплакват от лошата материално техническа обезпеченост в работата им. Липсва достатъчно техника, особено компютри, чрез които непрекъснато да се следят промените в законодателството. Забавеното изграждане на единна информационна система между отделните институции, свързани с борбата срещу престъпността, усложнява естествено противодействието и на корупцията. Този проблем важи с еднаква сила и за митничарите и данъчните. Участващите в изследването митничари твърдят, че умишлено се забавя изграждането на информационна система между вътрешните и гранични митници, а също и изработването на информационен продукт, чрез който да се следят промените в цените на стоките и др. Данъчните също се оплакват от липса на достатъчно информационна техника и база данни за данъчно задължените граждани и фирми. Така например данъчните няма как да установят бързо колко фирми има даден гражданин и къде са регистрирани те.

Друга съществена предпоставка е големия залог, който се съдържа в работата на част от наблюдаваните институции и властта, съсредоточена в ръцете на заетите в тях – 7%. Става дума за атрактивността на “стоката”, която предлагат например магистратите и митничарите. Същността на тяхната работа се състои в ограничаване на права, действия срещу нарушители, санкциониране и пр. Естествено е засегнатите граждани да реагират чрез корупционен натиск. За съжаление ниския материален и социален статус на работещите в тези институции ги прави все повече податливи на този натиск.

Голяма част от хората не познават нормативната уредба и по-специално своите права, което ги кара често да заобикалят утвърдените процедури. Този проблем се поставя с еднаква сила и от четирите институции. В тази връзка допълнителен негативен фактор се явява тромавата нормативна уредба, усложнените процедури, голямата бумажина, сложната документална база и др., които предразполагат към закононарушения.

Друг съществен проблем са сериозните недостатъци в самата нормативна уредба, изразяващи се в многобройните “вратички” и

“пробойни” в нея, отсъствието на достатъчно конкретни и категорични постановки, позволяващо казусите да се тълкуват по различен начин. От друга страна анкетираните се оплакват и от честите промени в законодателство третиращо тяхната дейност.

Отсъствието на екипното начало при вземането на решения създава възможности последните да се взимат еднолично или от тесен кръг, който по-лесно може да бъде корумпиран. Този проблем се поставя предимно от общинарите и митничарите. Последните настояват обработката на документите да се осъществява екипно, а не еднолично.

Друга предпоставка за корупция е свързана с подбора на кадрите и по-точно навлизането в тези институции на случайни хора. Вече беше отбелязано, че обикновено постъпването на работа в някои от институциите се извършва по документи, без конкурс, без ясни критерии за подбор и особена вискателност към новопостъпващите. Това позволява назначаването на достатъчно добросъвестни и с нисък морал хора, податливи на различни влияния и натиск. От подобен проблем се оплакват най-често магистратите и общинарите.

Особено съществена предпоставка, изтъквана от интервюираните, е липсата на достатъчно гражданска смелост и у гражданите и у служителите, които неодобряват корупционните практики. Тази, както я нарича един от запитаните “кучешка смиреност и стремеж всеки сам да спасява кожата си”, е една тъжна и особено показателна констатация за гражданското безсилие на този етап да се справи с проблема.

В заключение ще отбележим и един друг факт, създаващ предпоставки за корупционно поведение. Става дума за това, че дългогодишните служители, особено онези от тях, които са натрупали достатъчно опит и власт, естествено създават многобройни лични контакти, които в условията на повсеместното връзкаство и ходатайства, не рядко се материализират в съответни нерегламентирани услуги.

5. КОРУПЦИОННИ НАГЛАСИ, ПРАКТИКИ И МЕХАНИЗМИ, ОСНОВНИ ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

5.1. СРЕД ОБЩИНСКИТЕ СЛУЖИТЕЛИ

Общинската администрация разполага с балансиран във възрастово отношение кадрови състав. Повече от половината заети – 52% са на възраст до 40 г. На лице е слабо изразена тенденция към подмладяване на кадрите.

През последните години в общината е осъществена сериозна подмяна на кадровия състав. Почти всеки втори е с трудов стаж под 3 години, една четвърт е със стаж между 4 и 10 г., а 23% пребивават в общината повече от 10 години. Огромната част от тях са с висок образователен и професионален ценз. Близко 70% са със висше образование, като 55% от тях са магистри, а 15% -бакалаври. 87% заявяват, че работят по специалността си, а според 91% работата, която извършват, отговаря на професионалната им квалификация. На лице е силно изразена феминизация на общинската администрация. Около 75% от работещите са жени, а 25% - мъже. Постъпването на работа в тази институция се извършва главно по документи – 54%. Едва 10% са назначени след проведен конкурс. По думите на 6% от анкетираните, те са постъпили с “връзки”. Материалното самочувствие на служителите се характеризира с нееднозначност. 44% от анкетираните споделят, че изпитват материални затруднения, а 41% - че живеят нормално.

Общинарите възприемат корупцията като сериозен проблем на обществото – 88%, макар, че според не малка част от тях- 45% значимостта му се преувеличава. Категорично не се приема битуващото в масовото обществено съзнание убеждение, че общинската администрация е една от силно корумпираните институции. Преобладаващото мнозинство отбелязва, че нещата умишлено се преувеличават – 36% или че изобщо не отговарят на истината – 32%. В същото време анкетираните не отричат, че е на лице, макар и леко изразена тенденция към увеличаване на корупцията в институцията през последните години. Според 56% от запитаните, колегите им са въввлечени в една или друга степен, в различни корупционни практики.

В общината е на лице корупционен потенциал. Изследването показва, че 23% от анкетираните общински служители смятат за

допустим подкупа в неговите различни форми и проявления, а 67% са убедени, че колегите им не биха отказали, ако им бъде оправено подобно предложение. Според 42% е съвсем нормално служител да приеме някаква форма на подкуп срещу услуга, ако тя не е свързана със заобикаляне на закона. Всеки четвърти възприема като нещо естествено служител да приеме подкуп от гражданин с единствената ”презумпция” да му бъде решен проблема.

Най-разпространеното средство за корумпиране на общинските служители са безплатните обеди и вечери, а също и услугите. Съответно 35% и 28% ги смятат за допустими, а 71% не биха отказали подобни предложения.

Изследването показва, че съществува известен корупционен натиск върху гражданите от страна на общинарите. Всеки пети анкетиран отбелязва, че е много вероятно, гражданин потърсил съдействие от общински служител, да не успее да го получи, ако не предложи подкуп. Принципът “услуга за услуга” е най-масовата форма на корупционно договаряне между общинарите и гражданите – 29%, следват парите – 17% и подаръците – 16%.

Наблюдава се сериозен корупционен натиск и върху самите общинари. От една страна той е вътрешно институционален или йерархичен. Близко 44% от запитаните споделят, че през последната година са били принуждавани от своите началници да извършват неща, противоречащи на професионалната им етика и морал, като според 35% тази практика никак не е била изключение в работата на общинската администрация. Изследването показва, че никак не е малък дялът на служителите, върху които през последната година е упражняван корупционен натиск от страна на граждани – 38%. Според 60% този натиск не е бил изключение и се е осъществявал главно от заинтересованите лица – 75%. Най-често са предлагани безплатни обеди и вечери – 44%, следват подаръци – 33%, услуги – 15% и пари – 7%.

Проведените интервюта и разговори със служители и началници в общинската администрация откриха следните типични корупционни практики: Те са свързани с многобройните разрешителни, които общината издава за строителство, търговска дейност и пр., със сложната и бавна процедура по издаването на лицензите, с организирането и провеждането на търговете и конкурсите във връзка с приватизацията, с бюрокрацията, в това число сложната система от документи. Във връзка

с това, възможните форми за корупция в общината са бавенето при издаване на разрешителни, нерегламентираното изнасяне на информация, издаването на документи в разрез с нормативната уредба, упражняването на паралелни дейности, използването на подчинени лица, техника и материали за извън служебни цели, концентрирането на важни решения в ръцете на тесен кръг хора, натиск върху служителите да вършат неща противоречащи на служебния им морал и етика и др.

Основните причини и предпоставки, тласкащи общинарите към корупция са: ниските заплати, липсата на възможности за развитие в службата, либералното отношение към подобни прояви, убеждението, че “след като искат от теб и ти трябва да искаш”, несигурното служебно положение, желанието на гражданите да си плащат, за да получат качествена услуга, убеждението на гражданите, че няма друг начин да решат проблема си, ако не дадат подкуп, слабия вътрешно ведомствен контрол, вземането на еднолични решения, непознаването на нормативната уредба от гражданите, тромавата нормативна база, караща хората да търсят начини за заобикаляне на процедурата, бюрокрацията и лошата документална база, прекия контакт между граждани и служители.

5.2. СРЕД МИТНИЧЕСКИТЕ СЛУЖИТЕЛИ

Изследването показва категорична тенденция към подмладяване личния състав на Горнооряховската митница - 78% са на възраст до 40г. Значителна част от тях са натрупали вече достатъчно професионален опит в институцията, работейки в нея между 6 и 10 години – 67%. Със стаж под 5 години са 33% от заетите. Огромната част са с висок образователен и професионален ценз. 83% са висшисти, като 75% от тях посочват, че са магистри, а 25% - бакалаври. 78% работят по специалността си, а 83% смятат, че работата, която вършат отговаря на професионалната им подготовка. Работата на митничаря е определено мъжка професия, що се отнася до наблюдаваната структура. 67% са мъжете, а 33% жените. В митницата обикновено се попада чрез конкурс – 83%, 11% са назначените по документи, а 6% - с “връзки”. Материалното самочувствие на митничарите е добро. Огромната част от тях посочват, че живеят нормално – 72%.

Митничарите, както и всички останали участници в изследването, макар и в по-малка степен, гледат на корупцията като сериозен проблем на обществото ни днес – 56%, въпреки, че огромната част от тях – 80%

смятат нещата за преувеличени. Като цяло, те не приемат обвиненията за ширеща се корупция в техните среди. Според 83% нещата са категорично преувеличени, а 11% смятат, че те абсолютно не отговарят на истината. Митничарите са единствената група, която смята, че корупцията в тяхната институция е намаляла през последните години – 44%.

Изследването показва, че в митницата е на лице корупционен потенциал, за което говорят следните факти. Близко 17% смятат за допустим подкупа в различните му форми и проявления. 54% са убедени, че колегите им биха приели подкуп, ако им се предложи. А 56% откровено заявяват, че колегите им са въввлечени в една или друга степен, в различни корупционни практики. Огромната част от митничарите – 73% споделят, че биха приели нещо предложено им срещу услуга стига да не е свързано със заобикаляне на закона, а 7% биха приели без колебание, ако са в състояние да решат проблема.

Най-масовите прояви на “корумпиране” сред митничарите са безплатните обеди и вечери и услугите. Съответно 28% и 33% от тях ги смятат за допустими, а 78% и 61% не биха имали против да ги практикуват.

Изследването показва, че корупционният натиск върху гражданите не е чужд на митничарите, макар и да не изглежда в мащабите, за които се предполага. Според 15% от запитаните е много вероятно гражданин, потърсил съдействие от митничар за решаване на някакъв проблем, да не го получи, ако не даде пари, подарък или ако не му извърши някаква услуга или ако поне не го почерпи.

Самите митничари също са подложени на корупционен натиск. Според 28% той е идвал през последната година от страна на висшестоящи структури или началници, а според 52% - от заинтересовани граждани. Последните са се опитвали да подкупват митничарите най-често чрез пари – 19% и подаръци – 19% и сравнително по-рядко с почерпки и услуги – съответно 10% и 5%. Обикновено предложението се е правило от самото заинтересовано лице чрез намеци – 27% или директно, без заобикалки – 14%.

Най-характерните форми на корупция в тази институция произтичат от специфичния характер на дейността, която се осъществява в нея. До колкото наблюдението беше осъществено в една вътрешна митница с по-ограничен периметър на дейност, то и възможните корупционни практики се отличават с по-малко разнообразие. Най-често

срещаните форми на корупция, според самите анкетиращи, са свързани с оформяне на митническите документи при вноса и износа на стоки и произтичащата от това бумажина. Такива са умишленото забавяне на документите, ниско обмитяване на стоките, занижаване на стойности, укриване на количества, укриване действителното тегло на стоката, измами свързани с произхода на стоката.

Основните причини, предразполагащи митничарите към корупционно поведение, са ниското заплащане, несигурното служебно положение, което ги подтиква да се облагодетелстват докато са на работа, корупционния натиск върху самите тях като граждани, ограничените възможности за служебно развитие, безперспективността, желанието на клиентите да си плащат за качествена услуга, убедеността на гражданите, че това е единствения сигурен начин безболезнено да си решат проблемите, липсата на контрол по вертикал и хоризонтал, съществуващите “вратички” в митническото законодателство и съответните подзаконовни актове, обработката на документите само от един служител, липсата на допълнително стимулиране при установяване на по-големи нарушения, непознаването на новия закон и съответните наредби от страна на голяма част от клиентите, отсъствието на компютърна връзка между вътрешните и граничните митници, липсата на програмни продукти, които да отразяват промените в цените на стоките и др.

5.3. СРЕД ДАНЪЧНИТЕ СЛУЖИТЕЛИ

Данъчната служба е може би с най-балансираната възрастова структура на състава си. Една четвърт са на възраст до 30 г., 35% са между 31 и 40 г., 29% - между 41 и 50 г., а 10% са над 50 г. И тук се забелязва тенденция към подмладяване на кадрите. Огромната част от служителите са със трудов стаж до 10 години в институцията – 94%. От тях близо всеки втори е от 6-10 години на работа в данъчното, 31% - от 4-5 години, а 15% са с до 3 г. трудов стаж.

Заетите в службата са с висок образователен и професионален ценз. Близо 92% са придобили магистърска степен, 96% работят точно по специалността си, а 98% споделят, че работата, която извършват отговаря на професионалната им квалификация. Нежният пол категорично е овладял институцията. 67% от работещите в нея са жени, а 33% са мъжете.

В данъчната служба се постъпва главно чрез конкурс – 83%. По документи са назначени 10% и то по-възрастните служители. С връзки са постъпили 2%.

Материалното самочувствие на данъчните е най-ниско в сравнение с останалите изследвани групи. 63% споделят, че живеят трудно, а 27% дори се чудят как да свържат двата края.

Огромната част от данъчните служители гледат на корупцията като на един от сериозните проблеми на обществото ни днес – 87%, въпреки че според 48% от тях е на лице тенденция към неговото прекалено раздухване. Тази констатация има пряка връзка и с оценката на корупционната ситуация в собствената институция. Според анкетираните се забелязва тенденция към увеличаване на корупцията през последните години – 23% срещу 17%, отчитащи подобрене в тази насока.

Всеки втори данъчен служител участвал в изследването признава, че съществува корупция в институцията, макар и не в такава степен, в каквата се представят нещата. Около 37% смятат за допустим подкуп, макар и в различна степен в зависимост от неговите различни форми и проявления. Според 83% от запитаните съществува нагласа сред колегите им да приемат различни форми на подкуп, ако разбира се някой предложи такъв. Мнозинството от тях – 56% смятат за допустимо да приемат нещо, само ако не е свързано със заобикаляне на закона, т.е. ако е израз на благодарност. В същото време всеки четвърти допуска, че колегите им ще приемат всичко което им се предложи, стига да могат да решат проблема.

Повече от половината запитани смятат за допустимо служител да приеме услуга, безплатен обяд или вечеря срещу решаване на частен проблем – съответно 54% и 52%. Поне на декларативно равнище подаръците и особено парите се приемат като възможна форма на корупционна размяна от значително по-малка част – съответно 31% и 10%.

Нивото на корупционния натиск върху гражданите има значими стойности, според резултатите от изследването. Според 27% от запитаните е много вероятно човек, потърсил съдействие от данъчен служител за решаване на някакъв проблем, да не го получи ако не му предложи подкуп. Основните механизми, чрез които се осъществява натиска, са искането на услуга срещу услуга – 38%, парите – 17% и подаръците – 25%.

Данъчните служители са подлагани на сериозен вътрешен и

външен корупционен натиск. На близо 73% се е налагало през последната година да правят компромиси с професионалната си етика и морал под налягането на висшестоящи. Според всеки втори тази практика никак не е била изключение през този период. Силен е бил и натиска и от страна на гражданите. По думите на 64% от участвалите в изследването, им е бил предлаган подкуп през изминалата година. Според всеки трети това се е случвало от време на време и се е осъществявало, в преобладаващата част от случаите, от самото заинтересовано лице – 37% обикновено директно и без заобикалки – 27% и в по-рядко чрез намеци – 10%.

Най-често са предлагани, срещу свършване на дадена работа, подаръци – 22% и пари – 18%, а относително по-рядко безплатни обеда и вечери и услуги съответно – 16% и 7%.

Основните форми на корупция сред данъчните служители са свързани и произтичат от контрола върху изпълнение на данъчните задължения на физическите и юридическите лица и извършваните проверки в тази връзка. Характерни корупционни практики са заобикаляне на закона в резултат на упражнен натиск от граждани и висшестоящи, отказ от санкциониране или занижаване на санкциите при установени нарушения от страна на данъкоплатците, избирателно тълкуване на закона използвайки “вратичките” в него в зависимост от интересите, “затваряне на очи” при констатирани нередности по време на данъчните проверки и др.

Причините и предпоставките, гласащи данъчните служители към корупционни прояви, са крайно ниските заплати, които са неадекватни на значимостта на работата за държавата и обществото, отсъствието на допълнително стимулиране за добре свършена работа, несигурно служебно положение, ограничените възможности за служебно развитие, отсъствие на ясни критерии за развитие в службата, липсата на достатъчно контрол, тромавата система и организация на работа, свързана с наличието на многобройни звена, възможностите за заобикаляне на закона, поради недостатъчната му конкретност и категоричност, бюрокрацията свързана с утежнената процедура, недостатъчната информираност на гражданите в областта на данъчното законодателство, незадоволителната информационна и техническа обезпеченост на данъчните, натиска от страна на висшестоящи, стремежа към бързо забогатяване.

5.4. СРЕД МАГИСТРАТИТЕ

Изследването показва, че в местната съдебна власт се осъществява процес на сериозно подмладяване. Преобладаващата част от магистратите са на възраст до 30 г., 33% - между 31 и 40 г., 21% - между 41 и 50 г., а 12% са над 50 г. Подмладяването на състава се отразява пряко върху недостатъчния професионален опит, а от там и върху ефективността при функциониране на системата. Близко 41% са с трудов стаж под 3 години, 31% пребивават в системата от 4 до 10 г., а със стаж над 10 г. са около 28%.

Магистратите са с много висок образователен и професионален ценз, което произтича от сложния и отговорен характер на тяхната дейност. От гледна точка на пола, местната съдебна система е добре балансирана. Наблюдава се лек превес на дамския състав – 53% срещу 47% мъже.

Липсват все още сериозни критерии при назначаване в съдебната система. Огромната част от заетите в институцията са постъпили в нея “по документи” – 76%, а всеки пети – след избор. Конкурсното начало при назначаване е все още добро пожелание.

В материално отношение магистратите се чувстват затруднени и подтиснати. 39% споделят, че живеят трудно, 37% определят материалното си положение като нормално, а 22% посочват, че са в състояние на крайна нужда.

Като цяло магистратите гледат на корупцията в страната нееднозначно. От една страна, те са категорични в преценката си, че става въпрос за сериозен проблем – 80%, но в същото време 63% са убедени, че изкуствено се раздухва неговото значение.

Магистратите са съгласни, че в съдебната система има корупция, но не в такава степен и мащаби, в каквито се представя пред обществеността. Според 52% корупция има, но нещата са категорично преувеличени.

През последните години се наблюдава тенденция, макар и незначителна, към увеличаване на корупцията в институцията. Такова е мнението на 27% от запитаните, докато 22% считат, че ситуацията се е подобрила.

Според преобладаващата част от запитаните - 59%, корумпираните съставляват малка част от колегията. В същото време обаче не е малък дялът на магистратите, които споделят нагласи, предразполагащи към корупционно поведение. Според една четвърт от анкетираните е напълно

допустимо в днешно време служител да приеме някаква форма на подкуп за решаване на частен проблем. 64% са убедени, че ако някой предложи на колегите им някаква форма на подкуп, е много вероятно те да приемат. Това поведение не е безрезервно и съдържа определени уговорки. Мнозинството от тях заявяват, че колегите им биха приели нещо само, ако исканото от тях не е свързано със заобикаляне на закона – 53%. Същевременно според 12% колегите им биха приели подкупа, стига да са в състояние да решат проблема.

Като цяло магистратите смятат за допустими безплатните обеда и вечери, както и услугите, като форма на подкуп или отплата от страна на благодарни клиенти - съответно 32% и 32%. Известно неудобство изпитват, когато стане дума за подаръци и особено за пари. Една четвърт от анкетираните магистрати допускат подаръците, а едва 8% рушвета, като подкуп или израз на благодарност за свършена работа.

Изследването показва, че съществува известен корупционен натиск от страна на магистратите върху гражданите, когато трябва да им се свърши някаква работа. Така например според 29% от анкетираните е много вероятно гражданин, потърсил съдействие от магистрат да не успее да реши проблема си, ако не му даде някакъв подкуп. Предпочитани форми за корупционен натиск върху гражданите са услугата и рушвета – съответно 34% и 27%.

Корупционен натиск се упражнява и върху самите магистрати. Той върви по две линии – вътрешно-институционален и външен. Първият се осъществява от висшестоящи инстанции и се изразява в принуждаването на магистратите да извършват дела, противоречащи на професионалния им морал и етика. На подобен род натиск е бил подлаган през последната година почти всеки втори анкетиран в нашето изследване, като според една четвърт тази практика не е била изключение. Външният натиск се осъществява главно от граждани или други институции, които желаят да прикрият престъпления или да заобиколят закона. По данни от изследването на 58% от запитаните се е случвало през последната година гражданин да им предложи нещо срещу решаване на някакъв проблем. Обикновено подкупите са се свеждали до предлагане на подаръци – 17% и пари – също 17%. На 15% от магистратите е предлагана някаква услуга, а на 9% нещо друго. Подкупването се е осъществявало от посредник и директно от заинтересованото лице – съответно 31% и 31%. В преобладаващата част от случаите се е извършвало от близък или познат – 22% и чрез намеци от заинтересованото лице – 18%.

Корупционните практики в магистратурата са в непосредствена зависимост и произтичат от боравенето със закона, от властта, съсредоточена в ръцете им и големия залог свързан с тяхната работа. Типични форми са пускането под гаранция на задържани със сериозни съмнения за извършено престъпление, умишлено задържане предвиждането на обвинителните актове, отказ от правораздаване чрез отлагане на дела, действие или бездействие, извършвано под натиск идващо по линията на йерархията или от вън, неправомерно изнасяне на информация по неприключили дела, използване на “вратичките” в закона за безпринципни решения и др.

Причините и предпоставките, тласкащи магистратите към корупционно поведение, са много и разнообразни. По съществените от тях са ниските заплати и липсата в резултат на това, на икономическа независимост, което намалява респекта към съдебната система, атрактивността на “стоката”, която предлага съдебната система изразяваща се в ограничаване на права, действия срещу правонарушители и пр., либералното отношение към проявите на корупция и безнаказаността в този смисъл, незадоволителните условия на труд при които работят магистратите, лошата материална и техническа обезпеченост, липсата на достатъчно компютри и съответен софтуер, отразяващ промените в законодателството, липсват информационни системи, свързващи правораздавателните с другите институции, от които зависи борбата срещу престъпността и корупцията, безперспективността, изразяваща се в отсъствието на ясни критерии за развитие в служебната йерархия, позволяващо назначаването на отговорни постове на външни и не рядко на некомпетентни хора, занижените морални задръжки, психическата нагласа, че трябва да се вземе щом се предлага. Наличието на имунитет, въпреки своите предимства, също е фактор за корупция, липсата на мандатност създава чувството за вечност на този пост и стимулира към корупционни прояви, честите промени в законодателството, липсата на достатъчно яснота, конкретност и категоричност на нормите, което позволява нееднозначно тълкуване, влизането на случайни хора в системата без нужния професионализъм и морал, безразличието и отсъствието на гражданска смелост към изобличаване на подобни прояви.

6. АНГАЖИРАНЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ В АНТИКОРУПЦИОННИ ПРАКТИКИ И МОДЕЛИ

Логичен е въпроса, след като корупцията се възприема като нормално явление от живота на институциите, какъв би могъл да бъде пътят за поставяне на възможност за нейното ограничаване.

За 48% от анкетираните корупцията в страната винаги ще има, но тя може само да бъде ограничена, 27 % пък са категорично на мнение, че никой не създава механизми за ограничаване и премахване на корупцията. 16 % вярват, че корупцията може да бъде намалена съществено при сериозни усилия от страна на институциите.

Най-сериозните пътища за премахването на явлението, изследваните служители виждат в:

- въвеждането на сериозни законодателни практики, които да дават възможност за гаранции на работното място, защита на работещия от намеса от всякакъв характер. Характерът на намесата в най-значима степен е икономически, което е пряко свързано с подобряване на стандарта на заплащане сред служителите от всички категории. Намесата има изразен политически и административен характер, от който служителите биха желали да виждат защита в своята работа.
- Подобряване на съществуващото законодателство и неговото
- конкретизиране и ефективност за извеждането на най-добрите налични практики.
- създаване на механизъм за заинтересованост от добросъвестната и честна работа на служителя като получаване на стимули за добра работа, финансово обвързване на добри резултати със заплащане за труд
- във пряка връзка с механизмите за заинтересованост, повишаване на заплащането на труда и създаването на усещане за адекватност на заплащането с групите, с които работят служителите
- ограничаване, прецизиране и рязко ограничаване на броя на различните бюрократични документи, разрешителни и справки, които се изискват за всяко начинание в България
- рязко намаляване на дейностите, които изискват пряк контакт между гражданите и служителите чрез създаването на институтски бюра за обслужване на граждани

По професионални групи отделните анкетирани виждат необходимост от по-сериозно ангажиране в следните направления:

ОБЩИНСКА АДМИНИСТРАЦИЯ:

- премахване и рязко ограничаване на дейностите, които предполагат вземането на еднолични решения
- заплащане на труда, съобразено с отговорността и свършената работа
- регламентирано и обвързано с процент заплащане на труда
- необходимост от повишаване на културата и информираността на гражданите по отношение на нормативната уредба и правата и задълженията на гражданите и служителите
- ограничаване на директния контакт между гражданите и общинския служител чрез създаването на общински информационен център, където гражданинът няма да има директен контакт с извършващия услугата
- създаване на механизъм за доказване на корупцията и строга наказателна отговорност за доказана такава
- наложителна промяна върху вътрешния ред и организация на работа
- публичен регистър за ръководните длъжности в общинската администрация
- въвеждане на строг контрол при подбора на кадрите чрез конкурсно начало и перманентна работа с тях чрез психолог за подобряване на комуникативната им техника при работа с граждани.

ДАНЪЧНА АДМИНИСТРАЦИЯ:

- подобряване на действащата нормативна база
- защита на данъчния служител от всякакви форми на намеса, заплаха и ограничаване на усещането му за свобода
- адекватно заплащане за спецификата и отговорността на труда
- създаване на единна информационна система за стопанска дейност на субектите с оглед пълна финансова и данъчна яснота и информация по адрес на регистрацията /при наличието на повече юридически субекти, регистрирани на едно физическо лице/

- високо заплащане, обвързано с конкретните финансови показатели на работата на конкретния служител
- намаляване на бюрокрацията и хартията като носители на информация
- необходимост от медийна стратегия за подобряване на имиджа на данъчния служител, което ще намали корупционния натиск към него от страна на гражданите
- подобряване на материалната база за работа на служителите
- въвеждане на нова организация за придвижване на документите между отделните звена
- пряко обвързване на бюджетния излишък с работата на данъчните служители
- следване на йерархичното израстване на кадрите, сериозен кадрови подбор на служителите и изработване на ясни критерии за повишаване по чин и звание

МАГИСТРАТУРА:

- въвеждане на мандатност в системата
- подобряване на заплащането и адекватност спрямо естеството и спецификата на полагаания труд
- налагане на административни наказания при доказване на нарушения на морала
- създаване на система от критерии за заемането на дадена длъжност в йерархията и критерии за растене в заемания пост
- законодателни гаранции за работещите в институцията спрямо всички възможни форми на натиск и влияние
- създаване на реален механизъм за осъществяване на контрол вътре в системата
- ограничаване на едноличното разглеждане на делата
- наличие на техника, която дава актулна информация за промяната в законодателството и проблематиката
- прилагане на принципа на несменяемост по политически причини и подбуди
- необходимост от корекции в действащото законодателство и даване на по-широки правомощия на правосъдните институции
- пряка зависимост на възнаграждението с извършената работа, а не със стажа.

МИТНИЧЕСКА АДМИНИСТРАЦИЯ:

- обявяване на личен доход в началото на работния ден и година
- обработка на документите на отделните фирми от повече от един служител
- ограничаване на документацията в системата
- въвеждане на компютърни програми, които дават цената на стоката и възприпятстват облагането ѝ с по-ниско мито
- създаване на компютърна връзка между вътрешните и граничните митници
- да се въведе компютърна и скенерна обработка на документите и автоматично обслужване